

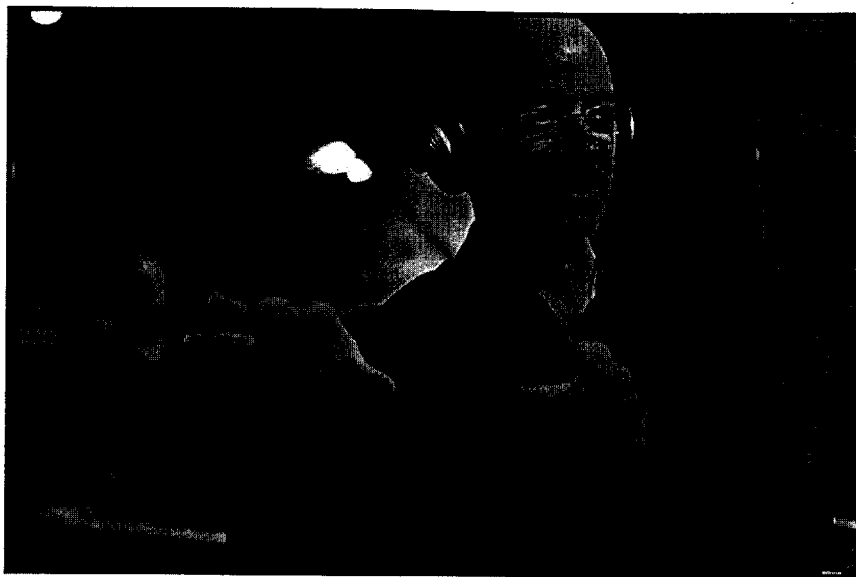
PROCESSOS DE CREACIÓ MUSICAL I REAFIRMACIÓ IDENTITÀRIA

De 'Ferments' a 'Folk Souvenir'

Francesc Vicens Vidal

La música, més enllà d'articular els elements d'un llenguatge propi, caracteritzat per la combinació de melodia, ritme i prosòdia, esdevé un ítem cultural de gran transcendència pel fet que té la capacitat d'aglutinar valors i projectar significats extramusicals. És per això que la música, en funció del seu ús i en situacions concretes, té la virtut d'identificar-nos i representar-nos, però també de dividir-nos i marcar diferències. De manera que la música, o si més no l'ús que en fem, no sempre és ornamental ni molt manco funciona de manera ingènua. Si reconeixem en la música la qualitat de determinar-nos és perquè ha tingut, i continua tenint, un paper fonamental en la creació de la idea d'etnicitat. Això vol dir que la música té la virtut de simbolitzar l'afinitat de l'individu en relació amb el grup humà al qual pertany a partir de categories socioculturals com ara llengua, territori, festes, creences, gastronomia, religió, rituals, etc., el conjunt de les quals fan que se'l pugui considerar una ètnia. I és que *etnicitat*, tal com afirma Josep Martí, «és sobretot consciència de la identitat grupal» (Martí, 2000: 120).

En certa ocasió el musicòleg Carl Dalhaus, fent una passa endavant en relació amb la noció d'identitat del grup, va substituir-la per la idea germànica de *Wesen* o «consciència del ser». Aquest és un concepte que serveix per a definir tant allò que som com allò que no volem ser (Sorcer Keller, 2002: 187). De manera que la música és una activitat performativa que més enllà del seu valor purament formal serveix per a explicitar els valors i les creences que identifiquen els seus protagonistes mitjançant l'activitat pròpiament dita. Així, els elements que configuren el procés de representació musical (instruments, estils, repertoris, escenaris/situacions, audiències, opcions

Miquel Brunet, responsable d'Ona Edicions i impulsor del projecte Ferments.

idiomàtiques, actituds performatives, etc.) defineixen un sistema ideacional i cultural que sobretot és de naturalesa emocional i vivencial —d'aquí que determinades músiques com, per exemple, els himnes nacionals o les cançons emblemàtiques puguin arribar a generar sentiments d'odi o d'exaltació patriòtica.

Dit això, vull posar l'accent sobre un seguit de propostes musicals que parteixen de la tradició musical de Mallorca per donar lloc a obres de nova creació. Parlem de *Ferments* (Ona Edicions, 2015), *Folk Souvenir* (Bubota Discos, 2016), *From Berlin to Biniali* (Carme Jaime, 2017) i *Mystino Sibylla* (Ona Edicions, 2017). Aquesta relació de peces és bastant heterogènia, però dibuixa un moviment artístic certament unitari pel fet que la música, en tots aquests casos, actua com a mecanisme de reafirmació grupal. Tant en la forma com en el concepte, aquests quatre treballs comparteixen el mateix substrat identitari que s'associa de manera força equitativa a valors d'arrelament

cultural i a la vegada de modernitat i cosmopolitisme. Així, el músic actua de portaveu d'una nova concepció cultural que no només actualitza el repertori tradicional de sempre, sinó que a través de la seva renovada interpretació es retroba com a individu dins el món. I és que el folklore, tal com podem llegir en una citació de Rafel Ginard que fa servir *Folk Souvenir*, «no és per a veure'l o per a sentir-lo. És per a viure'l». És des d'aquesta vivència que escoltar el disc o assistir al concert atén a un doble propòsit:

- Ritualitzar l'ètnia pel fet de representar amb l'objecte disc o l'activitat el propi univers simbòlic.
- Projectar la imatge renovada que l'individu, com a membre identificat amb una comunitat, vol mostrar al món.

Però aquests projectes, en distint grau d'explicitació, no són només una proposta formal d'autorepresentació complaent. Són exemples de

música contestatària, clams d'auto-determinació. Vegem-ho.

Paradoxalment, quan les forces de la globalització exerceixen més pressió, les iniciatives de personificar les individualitats i fer-les genuïnes creixen. I és que aquestes músiques són un acte de reafirmació identitària, una activitat reactiva a la pressió de la cultura global a partir de la reformulació de referents genuïns. Dins el món d'avui, cada vegada més homogeneïtzat, representar la individualitat esdevé prioritari. Per Miquel Brunet, ideador de *Ferments*, es tracta de «generar processos de combustió de la pròpia cultura [...], de reaccionar en una cadena que ens impulsi cap a l'univers global on ens puguem fer sentir amb una veu singular i única» (*Mysterio Sibylla*, 2017: 7).

Aquest fet justifica la importància de fer explícita la tradició musical en tots els projectes citats. Dins l'imaginari cultural contemporani el repertori de tonades del camp, la sibil·la, els romanços o la glosa improvisada són ítems d'alt valor etnicitari que activen un sistema de creences consensuat que ahora facilita objectivar les relacions entre l'individu i el grup. Ho diu encertadament Jerzy Grotowski al desplegable de *Folk Souvenir*: «Si ets capaç d'anar amb aquest cant cap al començament, no és ja la teva àvia que canta, sinó algú del teu llinatge, del teu país, del teu poble, del lloc on es trobava el poble dels teus pares, dels teus avis...». I és que el músic d'ara que treballa amb romanços o tonades de feina des dels llenguatges de la *popular music* ho fa amb la motivació de trobar

noves vies de continuïtat. En aquest sentit *Ferments. El mapa sensitiu d'una illa* (Ona Edicions, 2015) n'és el projecte més explícit. L'artista s'autointerpel·la sobre el fet de la identitat musical illenca que esdevé una qüestió fonamental.

A partir de *Bitches Brew*, de Miles Davis, el productor i músic va organitzar una activitat compartida a partir dels elements (tonades, sibil·la), el verb (rondaies, glosa), el tast (sopes) i el ball, àmbits que serveixen per a donar ordre a la seqüència de *Ferments*. Es defineix així un escenari simbòlic d'elements d'alt valor etnicitari que dialoguen entre ells per respondre a la pregunta: quins són els ingredients de la nostra identitat? Dos anys més tard, arran d'un projecte de sibil·les de nova creació (*Mysterio Sibylla*) es fa explícita la resposta: «Sobreposar-se a l'aïllament i a la dependència d'altri per expressar d'on venim, qui som i com som, i on volem anar creativament en un exercici d'autoafirmació» (Brunet, *Mysterio Sibylla*, 2017: 7).

Una altra proposta que posam en relleu és *Folk Souvenir* (Bubota Discos, 2016). En aquesta peça Joana Gomila, al capdavant de quatre músics catalans, explora els ecos i les resonàncies de la música popular de Mallorca cantant tonades i teixint sonoritats properes a la psicodèlia, el jazz i la música improvisada. Gomila és capaç de reformular el cançoner popular a partir d'una estètica d'acord amb les creacions contemporànies. Les referències a Alan Lomax i Rafel Ginard, pioners del folklore mallorquí, es fan presents

dins l'obra per legitimar la vigència i el vigor de les veus del passat. Tant Gomila com Brunet ens presenten les seves peces a partir d'un potent discurs identitari. Els títols d'ambdues obres ja són tota una declaració d'intencions. *Ferments* té la pretensió de marcar una línia creativa que doni lloc a altres propostes contemporànies però amb una clara intencionalitat d'autoafirmació —a la caràtula del disc es pot llegir un fragment d'una glosa de Mateu Xurí que diu «dins un calderó hi pot cabre una essència, hi pot cabre una nació, tota la seva existència».

Per altra banda, *Folk Souvenir* són dues paraules manllevades de l'anglès i del francès que signifiquen 'poble' i 'record', respectivament. *Souvenir* també és una referència al fet turístic que no és casual. En aquestes obres la Mallorca contemporània on la deixadesa d'uns polítics que han consentit malmenar la cultura i el territori a canvi de turisme passa pel sedàs de la crítica:

L'illa de Mallorca està subjugada a una potent globalització a causa de la seva activitat turística. Els interessos econòmics i els depredadors agredeixen el medi ambient i els recursos naturals. Les arrels, la llengua, la cultura i la tradició gastronòmica estan contínuament manipulades pels interessos i el poder dels *tour-operadors*. Dins aquest panorama la identitat musical intenta sobreviure.¹

En aquest procés de supervivència els cantadors i els glosadors no

El Folk Souvenir
de Joana Gomila.

només són músics, sinó que participen activament en el procés de conceptualització de l'obra. Aquest element és més visible en el cas de *Ferments* pel fet que l'edició ve amb un DVD que conté un reportatge amb l'objectivació de la proposta, però no és menys important en el cas de *Folk Souvenir* pel fet que treballa el projecte a partir de processos de formació i assessorat per especialistes. El diàleg entre cantadors i músics ha estat un punt d'inflexió a l'hora de concebre les obres. En el cas de *Ferments* Biel Majoral i Sebastiana de Son Roca, acostumats als escenaris, interactuen amb músics de jazz com un actiu més dins l'obra, en canvi a *Folk Souvenir* la veu del cantador emergeix d'un magnetòfon a mode de *loop* o pista enregistrada per superposar-se en l'entramat de textures que defineix l'estil compositiu de l'obra.

Així és com els cantadors de tonades s'inclouen dins un registre nou, el de la música popular i el jazz. Joana Gomila ho justifica dient que «el repertori que s'elabora i com es fa és folk, és a dir, del poble, encara que els instruments no siguin tradicionals» (Mateu, 2016). Són distints procediments que albiren objectius comuns. Al meu parer tant *Ferments* com *Folk Souvenir* marquen un tractament sense precedents en la música tradicional. La inclusió del repertori de sempre en la música popular no seria cap novetat si no fos perquè ha estat revestida d'un discurs identitari que ha vist en l'avior infinitat de possibilitats creatives. Paradoxalment, *Ferments* i *Folk Souvenir* són projectes amb més possibilitats de fer-se visibles fora del territori insular, precisament pel valor de producte local que ostenten —cria l'atenció que de l'emergent panorama musical illenc, en què destaca un gran talent de músics, brotin tan poques propostes que facin visible la senya identitària.

Ara bé, dins el panorama global en què l'excel·lència musical és molt evident i el producte paradigmàtic és unitari, les obres que aquí analitzam apunten a la recerca de fórmules que destaquen pel seu grau d'elaboració de concepte. I és que poder crear músiques urbanes a partir de referents locals possibilita singularitzar un producte global. Per això, les propostes que sorgeixen d'indrets singulars (com Mallorca) plantegen

el repte i l'oportunitat de poder presentar-se al món des d'una posició més original que des de la metròpoli. D'aquí que la proposta *From Berlin to Biniali*, de Carme Jaime, qui defensa un projecte multicultural que inclou tonades, el cant de la sibil·la i cançons pròpies, es basi en la reinterpretació de la música tradicional en escenaris internacionals com ara la sala Sheela's Playground de la capital alemanya.

El llenguatge del jazz es fon i es fusiona amb les sonoritats tradicionals de Mallorca, amb els procediments que ja empraven els antics cantadors; també amb la música electrònica a *Cap de turc* (Blau, 2014) o amb el doom-metal a l'obscura sibil·la d'Helevorn. Ja no són les cançons a l'era ni les dels vells costums assimilats les que aquí s'escolten. Ara l'experimentació substitueix els antics rituals pautats per donar lloc a tot allò que la imaginació s'inventa a partir del passat. Alguns artistes donen dimensió mítica al material de fons, les tonades del camp són ancestrals, com indica la sinopsi del projecte de Carme Jaime *From Berlin to Biniali*, o la música de *Mystirio Sibylla* ens transporta a la cova de l'oracle per participar del misteri de les noves pitonisses. En qualsevol cas, ens trobam davant un nou fenomen creatiu que creix sobre la base ideacional de país i que irromp en el panorama cultural illenc amb propostes molt innovadores.

Nota

1. <http://onaedicions.cat>

BIBLIOGRAFIA

- MARTÍ, Josep (2000). «Música y etnicidad». Dins: *Más allá del arte. La música como generadora de realidades sociales*. Sant Cugat del Vallès: Deriva.
- MATEU, Margalida (2016). «Folk Souvenir és un collage de melodies i sons sentits», *Ara Balears*, 13 de novembre, p. 47.
- SORCE KEIJER, Marcello (2002). «Musica come rappresentazione e affermazione di identità». Dins: *Universi sonori. Introduzione all'etnomusicologia*. Editat per Tullia Magrini. Torí: Einaudi, p. 87-210.

DISCOGRAFIA

- Mystirio Sibylla* (2017). Ona Edicions. Amb notes al disc de Francesc Vicens i Miquel Brunet.
- Folk Souvenir* (2016). Bubota Discos. Amb notes al disc de Rafel Ginard i Jerzy Grotowski.
- Ferments. El mapa sensitiu d'una illa* (2015). Ona Edicions. Amb notes al disc de Toni Pizà i entrevistes a Biel Majoral, Miquel Brunet i Ugis Praulins.

LA DISCO FOLK DES DEL 1998

**SESSIONS
A LA CARTA**

**TELÈFON
686513350**

**MÚSICA DELS PAÏSOS CATALANS,
DE LA MEDITERRÀNIA I DE TOT EL MÓN**